

Ülvi hisslərin təcəssümü

(“Leyli və Məcnun” – 110)

Üzeyir Hacıbəyli

“Leyli və Məcnun”un yaranması haqqında müəllif (Ü.Hacıbəyli) belə yazırdı: “O zaman mən – operanın müəllifi ancaq solfecionun əsaslarını bilirdim (bunu seminariyada öyrənmişdim), harmoniya, kontrapunkt, musiqi formaları, yəni bəstəkarın bilməli olduğu şeylər haqqında isə heç bir təsəvvürüm yox idi” (“Əsərləri”, II cild, səh. 275).

“Bütün çətinliklərə baxmayaraq, Üzeyir bəy bu operasında Şərq muğamları ilə Qərb simfonizminin vəhdətini böyük məharətlə yaratmış, möhtəşəm musiqisi hadisələrin gedişatına daha da təkan vermiş, bir dram bəstəkarı olaraq istedadı bu əsərdə daha parlaq təzahürünü tapmışdır. “Leyli və Məcnun” operasının böyük hüzn və kədər yüklü ayrı-ayrı musiqi parçaları xalq arasında geniş yayılmış və müstəqil əsərlər kimi bu gün də ifa olunmaqdadır.

İlk tamaşasından bu günədək Azərbaycan xalqının ülvi məhəbbət himninə çevrilmiş operanın libretto müəllifi də dahi bəstəkarın özüdür.

Qeyd etməliyik ki, bəstəkarın kiçik qardaşı Ceyhun bəy Hacıbəyli də “Leyli və Məcnun” operasının meydana gəlməsində, ədəbi mətnin tərtibində çox yaxından iştirak edib. Təsədüfi deyildir ki, “Leyli və Məcnun”un ilk afişasında Üzeyir bəylə yanaşı, onun da adı yazılmışdı. Əsərin ilk tamaşası haqqında Ceyhun bəyin xatirələrindən oxuyuruq: “...Nəhayət, o əlamətdar gün, daha doğrusu, əlamətdar axşam gəlib çatdı. Hamımız həyəcanlandırdıq. Tamaşanın, demək olar ki, bütün çətinliyi Üzeyirin üzərinə düşürdü. O hələ də yorulmaq bilmədən məşqlər keçirirdi.

Üzeyir Hacıbəyli! Artıq bu əfsanəvi insanın, əvəzsiz bəstəkarın adı zamanın mehvərindən çıxaraq əbədiyyətə qovuşub. Ulu təbiət özü əsrarəngiz musiqi səltənətinin xəzinə açarını məhz Üzeyir bəyin əllərinə etibar etmişdi. Onun yaratdığı “Leyli və Məcnun”, “Əsli və Kərəm”, “Koroğlu” kimi şedevrlər sanki bir bəstəkar taxəyyülünün məhsulu deyil, yüz illərdir insanlara tanış olan xalq musiqisidir.

Bu günlərdə 110 illik yubileyini qeyd etdiyimiz “Leyli və Məcnun” dahi sənətkarın ilk operasıdır. Üzeyir bəy bu əsəri 1907-ci ildə 22 yaşında ikən qələmə almış, opera ilk dəfə 1908-ci il yanvarın 25-də H.Z. Tağıyevin teatrında tamaşaya qoyulmuşdu. Əsər əvvəldən sonuna qədər gənc Üzeyir bəyin ülvi hisslərinin sonsuz təcəssümüdür.

Bu hadisənin hansı gün və hətta hansı fəsildə olduğu yadımda deyil. Birca onu bilirəm ki, 1908-ci il idi...

Üzeyir dirijor çubuğunu qaldırdı və Tağıyev teatrının tamaşaçılarla dolu zalı gərgin bir maraqla tamaşanın başlanmasının şahidi oldu.

Tamaşaçılar bütün tamaşaboyu susur, hətta aktyorları alqışlamağa da cəsarət etmirdilər. Təkcə xüsusilə sentimental tamaşaçıların gözlərindən axan yaş diqqəti cəlb edirdi. Leylinin atası öz qızını Məcnuna ərə verməkdən qəti imtina edəndə bütün tamaşaçılar həyəcanlanmışdı. Yalnız sonda alqış sədaları eşidildi və əvvəldən axıradək özünü təmkinli aparmış tamaşaçılar, nəhayət, məmnunluq duyğularını, bu vaxtdək görmədikləri tamaşadan aldıkları ləzzəti ifadə etdilər.

Həvəskarların quruluşunda ilk Azərbaycan operasının tamaşası belə başlandı və belə qurtardı”.

SSRİ xalq artisti, bəstəkar, ictimai xadim, akademik Q.Qarayev yazırdı: “Üzeyir Hacıbəylinin həyatının məqsədi irəliyə doğru hərəkət,

ən yaxşı əsərlərindən biri olan “Leyli və Məcnun” təkcə Azərbaycanda deyil, bütün Yaxın Şərqdə ilk opera olmuşdur. Bu, Üzeyir Hacıbəylinin incəsənətimiz üçün misilsiz xidmətlərindən biridir”.

Üzeyir bəyin qardaşı oğlu, SSRİ xalq artisti, dirijor Niyazi bəstəkarın ölməz əsərini XVII əsrdə Florensiya və Venesiya bəstəkarlıq məktəbləri nümayəndələrinin yaratdıqları ilk operalara bənzətmiş, keçmişin məşhur musiqi abidələri ilə bir sırada durduğunu söyləmişdir. Ü.Hacıbəyliyi həm də ustad dramaturq kimi səciyyələndirən Niyazi yazırdı: “... “Leyli və Məcnun” operasının yaradılmasında istedadlı bəstəkar Hacıbəyli gözəl dramaturq Hacıbəylinin köməyinə gəlmişdir”.

“Leyli və Məcnun”un səhnə coğrafiyasının genişliyi başqa xalqların da operaya böyük marağından, məhəbbətindən xəbər verir. Ölkəmizin hüduqları daxilində bu əsər Ağdam, Ağdaş, Naxçıvan, Şəki, Füzuli, Mingəçevir, Lənkəran, Qazax,

ГОРОДЪ ТИФЛИСЪ
ПРОГР АММА.
Казенный Театръ.
Во Среду, 29-ю Июня 1911 года
прибывшими изъ Баку мусульман. оперн. артистами
представлено будетъ
„Лейли и Меджнунъ“
опера въ 5-хъ и 6-хъ карт., изъ поэмы Физули, перел. и музика
Вр. У.-б. и Д.-б. Гаджибеювъ.
Действующія лица:
Меджнунъ г-нъ Сарабскій.
Лейли г-жа Георгарчинъ.
Абуэль-Манаръ, отецъ Лейли г-нъ Д. Гаджибеювъ.
Узмюль-Лейли, мать Лейли г-нъ Наримановъ.
Абуэль Гейсъ, отецъ Меджнуна г-нъ З. Гаджибеювъ.
Узмюль-Гейсъ, мать Меджнуна г-нъ Наримановъ.
Нофалъ, амиръ Арабскій г-нъ Г. Терегуловъ.
Ибнъ Салахъ г-нъ Д. Гаджибеювъ.
Зейдъ г-нъ З. Гаджибеювъ.
Арабы, войско и др.
Начало въ 8½ ч. вечера.
Директоръ У.-б. Гаджибеювъ. Режиссеръ Влаж.
Помощ. режиссера Гусейновъ.
Отв. распоряд. У.-б. Гаджибеювъ.
Для публики которая не знаетъ татарскаго языка, имѣется
либретто на русскомъ языкѣ.

شیر ۱۱ ۱۹ تفرس
مرام نامه
(فلزیونی تیلترده)
چهارشنبه کونئی ابون آبنک ۲۹ نه اختام باکودن
وارد اولش سلطان اوپرا آرتستلری طرفندن موقع
باشابه قوبولاجنسر سلطان اوپراسی
لیلی و مجنون
اوپرا ۵ مجلسده ۶ پردوده اثره فیضولی اوپرا صورتده
تبدیل ایدنلر عزیز بک و صحنون بک حاجی بک اوپلر
اقراد اهل مجالس
مجنون (نیر) ایلی بک سوکلوشی جانبسرابسکی
لیلی خانم کونرجین
عبدالمنان لیلی بک آناسی جناب ج. حاجیبکوف
اماللیلی لیلی بک آناسی نریمانوف
ابوالفس مجنونک آناسی جناب ذیب حاجیبکوف
امالفس مجنونک آناسی نریمانوف
نوبل عزیز صحنون جناب ترغولبوف
ابن سلام لیلی بک اری جناب ج.ب. حاجیبکوف
زقند اودیسی جناب ذیب حاجیبکوف
عزیزلر عسکرلر خور و غیرلری
نریمانوف عزیز بک حاجی بکوف
ریزسور سراسکی
معاون ریزسور خلیل حسین ایف
باشابه باشلاناجنسر ساعت ۸½ با سنده

böyük, fundamental yaradıcılıq məsələlərini həll etmək olmuşdur. Bu yüksələn xətt üzrə tərəqqi “Leyli və Məcnun” ilə bəstəkarın yaradıcılığının zirvəsi olan “Koroğlu” arasındakı böyük fərqdə xüsusilə nəzərə çarpır. Lakin “Koroğlu” nə qədər zəngin, sənətkarlıq nöqtəyi-nəzərindən yüksək olsa belə, yenə də “Leyli və Məcnun” operasını kölgədə qoymur. Azərbaycan xalqının ürəyində “Leyli və Məcnun”un xüsusi yeri vardır və bu yer əbədidir. Opera səhnəmizin

Şamaxı və başqa bölgələrdə dəfələrlə tamaşaya qoyulmuş, hər bir azərbaycanlının bu sənət incisini canlı səhnədə izləməsi üçün şərait yaradılmışdı. Hüduqlarımız xaricində isə “Leyli və Məcnun” operası Tehran, Tabriz, Aşqabad, Tiflis və digər şəhərlərdə böyük uğurla səhnələşdirildi, Şərqi “Romeo və Cülyetta”sı adını qazandı. Türk tamaşaçıları Üzeyir Hacıbəylinin əsərləri ilə hələ keçən əsrin əvvəllərindən tanışdırlar. Belə ki, 1919-cu ildə Azərbaycan

artistləri Türkiyədə qastrol səfərində olmuş, "O olmasın, bu olsun", "Arşın mal alan" operettalarını türk səhnəsində nümayiş etdirmişlər. Heç təsadüfi deyil ki, görkəmli türk yazıçısı, "Çalı quşu", "Damğa", "Dodaqdan qalbə" əsərlərinin müəllifi Rəşad Nuri Güntəkin Üzeyir bəyin əsərləri ilə tanış olduqdan sonra "Azərbaycan teatri" adlı məqalə yazaraq bu əsərlərə ideya və sənətkarlıq baxımından yüksək qiymət verib. O, Üzeyir bəyin operettalarını yumor səviyyəsinə görə böyük fransız komediya ustası Molyerın əsərləri ilə müqayisə edirdi. Bu gün isə türk tamaşaçıları türk səhnəsində dəhi Azərbaycan bəstəkarı Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operasını heyranlıqla izləyirlər.

2016-cı ilin yanvar ayında Üzeyir Hacıbəylinin olmaz əsəri Türkiyə Cümhuriyyətinin paytaxtı Ankara şəhərində Dövlət Opera və Balet Teatrında professor Əflatun Nemətzadənin quruluşunda uğurla təqdim olundu. Tamaşanın dirijoru professor Fəxrəddin Kərimov, baş rolların ifaçıları isə İlkin Əhmədov və Arzu Əliyeva idi. Qeyd edək ki, baş rol ifaçılarının səhnəyə hazırlanmasında respublikanın xalq artisti Mənsun İbrahimovun böyük əməyi vardır.

2018-ci ildə isə "Leyli və Məcnun" operası 110 illik yubileyi münasibətilə Rusiyanın paytaxtı Moskva

şəhərində "Siti Holl Krokus"da tamaşaya qoyulacaq. Konsert salonnun çoxmillətli auditoriyasını nəzərə alaraq tamaşaya əvvəlcədən böyük hazırlıq işləri görülüb. Əsərin təqdimatından öncə operanın məzmunu tamaşaçılara paylanmaq üçün müxtəlif dillərdə, kiçik informasiya şəklində dərc edilib.

Şərhin nadir incisi olan bu operadan dövlətimiz də öz qayğı və diqqətini heç zaman əsirgəməyib. Əsər bu gün də Opera və Balet Teatrının repertuarından düşmür.

Ötən il iyulun 30-da IX Qəbələ Beynəlxalq Musiqi Festivalının açılışında Azərbaycan Dövlət Akademik Milli Opera və Balet Teatrının Simfonik Orkestrinin ifasında Üzeyir Hacıbəylinin "Leyli və Məcnun" operası da ifa olundu. Orkestri xalq artisti, dirijor Cavanşir Cəfərov müşayiət edirdi. Baş rolları isə Gülyaz Məmmədova və Elnur Zeynalov oynayırdılar. Rejissor, əməkdar incəsənət xadimi Hafiz Quliyevin quruluşunda səhnələşdirilmiş bu misilsiz operaya dünyanın bir çox ölkələrindən gəlmiş musiqisevərlər öz heyranlıqlarını sürəkli alqışlarla bildirdilər.

Üzeyir bəyin yubileylərində, operanın yaranmasının ildönümlərində "Leyli və Məcnun"un partituraları, klavirləri dəfələrlə dərc olunub, valları, lent yazıları, diskləri vaxtaşırı işıq üzünə görüb. Bütün sadalanan nümunələrdən nüsxələr böyük bəstəkarın ev-muzeyində qorunub saxlanılır. Budur, qarşımızda əsərin yaranmasının 75 illik yubileyi münasibətilə nəşr olunmuş partitura vardır. Bəstəkar Nazim Əliverdiyevovun redaktəsi ilə 1983-cü ildə "İşiq" nəşriyyatı tərəfindən çap edilmiş partitura əsl sənət əsəridir. Qırmızı cildli kitabın üstü fil sümüyündən düzəldilmiş inkrustasiya, qızıl və

gümüş lövhələrlə çox nəfis şəkildə bəzədilib. Kitab bəstəkarın ev-muzeyində nümayiş etdirilən ən qiymətli əşyalardan biridir.

Ev-muzeyində "Leyli və Məcnun" operasına həsr edilmiş daha bir sənət əsəri vardır. Bu, rəssam Nəcəfzadə İsmayilovun "İki dahi" adlandırdığı misdən hazırlanmış üçhissəli kompozisiyasıdır. Rəssam bu triptixdə XVI əsrin dahisi Məhəmməd Füzuli ilə XX əsrin dahisi Üzeyir Hacıbəylini birlikdə təsvir edib. Ortada onların müştərək əsəri "Leyli və Məcnun"dan bir fraqment həkk olunub. Metal triptix də bəstəkarın ev-muzeyinin çox dəyərli əşyalarındandır.

"Leyli və Məcnun" operasına ayrılmış guşədə çəhrayı ipəkdən hazırlanmış bir proqram ev-muzeyini ziyarətə gələnlərin böyük marağına səbəb olur. Bu, 2 yanvar 1909-cu ildə H.Z.Tağıyevin teatrında tamaşaya qoyulmuş operanın proqramıdır. Proqram-afişə əski alifba ilə Azərbaycan dilində və rus dilində çap edilib. Uzun illərin ruzigartarı ipək afişanın rəngini bu gün də soldura bilməmişdir.

Hər zaman olduğu kimi, bu il də əsərin yubileyi ərəfəsində ev-muzeyində geniş hazırlıq işləri görülür, əsərin 110 illik tarixini əks etdirən sərgi hazırlanır. Yubiley münasibətilə keçiriləcək tədbirdə səslənəcək musiqi nömrələrinin məşqləri keçirilir.

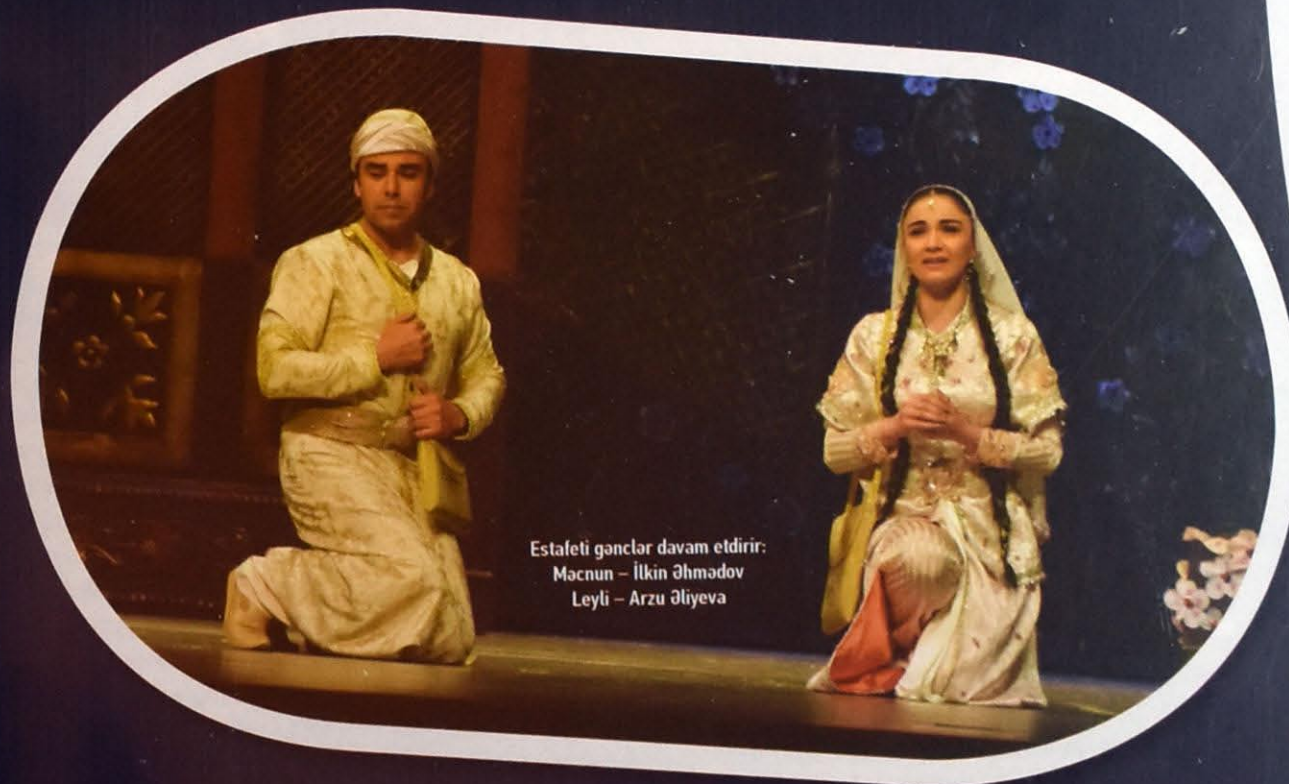
110 il bundan öncə olduğu kimi, "Leyli və Məcnun" operası bu gün də öz sonsuz şöhrətini qoruyub saxlamaqdadır. İllər keçəcək, 22 yaşlı gənc Üzeyir qələminin məhsulu olan "Leyli və Məcnun" heç bir zaman öz tərəvətini itirməyəcək, azərbaycanlıların, eləcə də dünya xalqlarının musiqisevərlərinin, sevib-sevilənlərinin qəlbini hər zaman rıqqətə gətirəcəkdir. ❖

Gülnarə Ələsgərova,
Üzeyir Hacıbəylinin ev-muzeyinin
ekspozisiya və kütləvi işlər şöbəsinin müdiri

Leyli - Nəzakət Teymurova
Məcnun - Mənsun İbrahimov

Estafeti gənclər davam etdirir:
Məcnun - İlkin Əhmədov
Leyli - Arzu Əliyeva